

KELETI KERESZTÉNY KULTÚRA HATÁRAIN KON INNEN ÉS TÚL

A 2012. november 9-én rendezett jubileumi
konferencia tanulmányai

Szerkesztette:
BOJTOS ANITA

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Ifjúsági Koordinációs Egyesület
Piliscsaba – Budapest, 2015

A Piliscsabán 2012. november 9-én megtartott görögkatolikus és örmény tematikájú nemzetközi konferencia előadásai.

Lektorálta:
Őze Sándor

Felelős kiadó:
Füzesi Péter Zoltán, elnök (Ifjúsági Koordinációs Központ Egyesület)
Szuromi Szabolcs rektor (Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

Támogatta:

Nemzeti Kulturális Alap

Pályázati azonosító: 3437/01684

© Szerzők, szerkesztő, fordítók, 2015
© Ifjúsági Koordinációs Központ Egyesület, 2015

A kötetet gondozta:
Simonkay Márton

Az idegennyelvű rezüméket gondozta és fordította:
Arató Anna, Baráth Dóra, Isó Gergely, Kovács Dóra

A mutatókat készítette:
Kovács Dóra, Kiss Alpár

A borítót tervezte:
Szuromi Kristóf vázlata alapján Fábry Katalin
A borítón az örményországi Tatev kolostor látható (Szuromi Kristóf felvétele).

ISSN 1786-8785
ISBN 978-963-308-247-8

Nyomás:
OOK-Press Nyomda (Veszprém)

TARTALOMJEGYZÉK

Ajánlás.....	6
Előszó.....	7
BOHÁCS Béla: A szlovákiai magyar görögkatolikus egyházközségek.....	8
CÉZÁR Nikolett: Armenológiai kutatások a XIX-XX. századi Magyarországon.....	21
ILYÉS Zoltán: „...hogy fér össze szent istván gondolataival?” – a gyimesbükki görögkatolikusok 1940 és 1944 között.....	32
KÁLMÁN Peregrin: Állampárti feszültségkeltés a Miskolci Apostoli Exarchátus és a Hajdúdorogi Egyházmegye között.....	51
KRÁNITZ Péter Pál: Krisztus Lándzsájának és Világosító Szent Gergely jobbjának kálváriája.....	60
LACH, Milan SJ: Le regole e costituzioni monastiche di Giorgio Giovanniccio Bazilovics OSBM.....	70
NAGY Márta: Szent Konstantin és Szent Heléna ábrázolása a kereszttel XIX. századi athoszi metszeteken.....	83
PÁL Emese: Világosító Szent Gergely ábrázolásai Erdélyben.....	92
POLYÁK Mariann: Halász (Fischer) Ferenc ÉS a görögkatolikus oktatás. Állami iskolák alapítása Bereg vármegyében 1876–1886.....	108
PUSKÁS Bernadett: Kérdések Spalinszky Mihály és Tádé festészetével kapcsolatban.....	120
Silviu-Iulian SANA: Ritual books in the Greek Catholic Episcopacy of Oradea (1850–1900).....	140
SIMON Zoltán: Alsó- és Középső-Nyárádmente (egykori) görögkatolikus közösségeinek vallási-etnikai jegyei.....	152
SZAKÁCS Béla Zsolt: Bizánc peremén: Rendi hovatartozás és térelrendezés korai monasztikus építészetünkben.....	166
VÉGSŐ Tamás: A Barkóczy-féle instrukció keletkezése és néhány tanulsága.....	180
Személynévmutató.....	188
Helynévmutató.....	190

VÉGHSEŐ TAMÁS

A BARKÓCZY-FÉLE INSTRUKCIÓ KELETKEZÉSE ÉS NÉHÁNY TANULSÁGA*

A XVIII. századi magyar katolikus egyháztörténet egyik sajátos szegmense a görögkatolikus egyházak szervezeti fejlődése. A század hetvenes éveiben Mária Terézia több intézkedéssel kánon- és közjogi kereteket biztosított a Magyar Királyság különböző régióban élő bizánci szertartású katolikus közösségeknek.² A Munkács, Nagyvárad és Kőrös székhellyel felállított új püspökségek több évtizedes, (sőt Munkács és Kőrös esetében mintegy másfél évszázados) bizonytalansággal és kudarcokkal teli időszaknak vetettek véget.

A görögkatolikus közösség előtt új távlatokat megnyitó püspökség-alapításokig vezető hosszú út egyik jellemző dokumentuma az az instrukció (helyesebben instrukció-tervezet), melyet az Esztergomi Prímási Levéltár 2100/10. jelzet alatt őriz. A dokumentumot Barkóczy Ferenc egri püspök állított össze (vagy az ő utasítására került összeállításra). A terjedelmes, 145 oldalból álló irat a következő címet viseli: *Az egri egyházmegyében élő egyesült rutének számára Barkóczy Ferenc püspöksége alatt, az 1749-ben lezajlott egyházlátogatás után készült instrukció.*³ A cím alatt találunk egy fontos megjegyzést: *sed non fuit publicata* (vagyis: de közzétételére nem került sor).

A dokumentum nem ismeretlen az egyháztörténet-írás számára, hiszen arról már korábbi szerzőknek is tudomásuk volt, sőt Nikolaus Nilles egy rövid részletet közölt is belőle.⁴ A terjedelmes szöveg teljes kiadására azonban csak 2012-ben került sor.⁵ Ebben talán közrejátszott az is, hogy a nem kis munkával, gondosan összeállított irat végül nem került kiadásra, tehát jogilag nem tekinthető Barkóczy Ferenc egri püspök hivatalos, a görög szertartású papság részére kibocsátott

* Kutatásaimat az OTKA NN 85590. sz. projektje támogatta.

² Pekar, B.: *De erectione canonica Eparchiae Mukačoviensis* (an. 1771), Roma 1956. Janka György: *A Szentszék és a bécsi udvar szempontjai a nagyvárad és a kőrösi görögkatolikus egyházmegyék felállításában (1775–1777)*, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 10. (1998) 1–2. sz. 109–115. Idem: *A munkácsi egyházmegye felállítása, Athanasiana* 4. (1997) 57–81. Idem: *A „tereziánus jozefinizmus”*: Mária Terézia és a bécsi udvar egyházpolitikájának kialakulása és változásai. *Athanasiana* 5. (1997) 87–113. Idem: *Két emlékirat a délszláv görögkatolikusokról, 1776-ból*, *Posztbizánci Közlemények* 1. (1994) 145–152. Idem: *Griechische Katholiken im Wardeiner Ritusvikariat unter dem Bischof Melét Kovács (1748–1775)*, *Studia Postbizantina Hungarica* 6. (2003) 28–38. Đuđar, G.: *La Chiesa Cattolica di rito bizantino-slavo in Jugoslavia*, Romae 1986.

³ *Instructio pro Ruthenis unitis Dioecesis Agriensis post visitationem anni 1749 parata sub episcopatu Francisci Barkoczy.*

⁴ Nikolaus Nilles: *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stephani I-II*, Oeniponte 1885, 897–901.

⁵ *Végheő Tamás*: *Barkóczy Ferenc egri püspök kiadatlan instrukciója az Egri Egyházmegye területén élő görögkatolikusok számára (1749)*, Nyíregyháza 2012. *Collectanea Athanasiana* II/2.

instrukciójának. Ennek ellenére a dokumentum fontos forrás, hiszen jól tükrözi azokat az elvárásokat, melyeket a XVIII. század közepén a katolikus egyház helyi képviselője a görögkatolikusokkal szemben támasztott, és betekintést nyújt azokba a görögkatolikus liturgikus szokásokba, melyek a latin egyház képviselői számára érthetetlenek vagy elfogadhatatlanok voltak.

Dolgozatomban nem vállalkozhatok az instrukció részletes elemzésére.⁶ Egyfajta kutatási beszámolóként az instrukció keletkezésének körülményeit kívánom ismertetni, illetve annak néhány, a görögkatolikus egyházban nagyobb érdeklődésre számot tartó elemét kiemelni.

Az instrukció címében szereplő évszám (1749) segít meghatározni keletkezési idejét és körülményeit. Az 1745-ben Egerbe kerülő Barkóczy Ferenc 1748/49-ben végzett egyházlátogatási körutat a hatalmas kiterjedésű egri egyházmegyében, melynek során a görögkatolikus parókiákat is meglátogatta. Ennek tapasztalatait leszűrve látta szükségesnek egy olyan instrukció kibocsátását, mely elsősorban a szentségekre és a szentség-kiszolgáltatásra vonatkozó tanítást és szabályokat tartalmazza. Az 1749-re utaló évszám továbbá azért tűnhetett szerencsésnek, mert az ungvári unió centenáriumára utalt (az instrukció szerint ugyanis az ungvári unióra 1649-ben került sor).⁷

A mai egyházi viszonyokból kiindulva felvetődhet a kérdés: az egri püspök miért ellenőrizhette a görögkatolikusokat? Barkóczy püspök azonosult elődjei Erdődy Antal Gábor, Telekesy István és Fenesy György püspökök álláspontjával, akik De Camillis püspök kinevezése óta ragaszkodtak ahhoz, hogy a mindenkori munkácsi püspök az egri püspök joghatósága alatt álljon.⁸ Ezen jogigény érvényesítését lehetővé tette a De Camillis királyi kinevezésében szereplő kitétel is, mely Kollonich Lipót elképzeléseit tükrözte. A nagyhatalmú bíboros a XVII. század végén úgy gondolta, hogy a görögkatolikusok helyes fejlődésének nélkülözhetetlen előfeltétele a latin egyházi hierarchiának való alárendeltség. Ennek tényleges tartalmát Kollonich életében mindig a valós szükségletekhez igazította és az eseményeket szilárdan a kezében tartotta. Így az Egernek való alávetettség De Camillis püspök korában még nem érvényesült oly erőteljesen, ahogyan De Camillis, illetve pártfogója Kollonich halála után. A XVIII. század első évtizedétől kezdve az egri püspökök és

⁶ Az instrukció részletes elemzését Jaczkó Sándor OTKA-posztdoktori projekt keretében végzi 2013–2016 között a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán.

⁷ A magyar egyháztörténetírásban hosszú időn át tévesen rögzült az ungvári unió időpontja. Az 1649-es évszám azonban egészen biztosan téves, hiszen az uniót római katolikus részről megkötő Jakusich György egri püspök 1648-ban elhunyt. Az instrukció is őt nevezi az ungvári unió egyik atyjának, miközben dátumnak az 1649. esztendőt adja meg.

⁸ De Camillishez: *Hodinka Antal: A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, Ungvár 1909. Véghseő Tamás (szerk.): *Rómából Hungáriába. A De Camillis János József munkácsi püspök halálának 300. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*, Nyíregyháza 2008. (Collectanea Athanasiana I. Studia 1); *Véghseő Tamás: „...mint igaz egyházi ember...” A történelmi Munkácsi Egyházmegye görögkatolikus egyházának létrejötte és 17. századi fejlődése*, Nyíregyháza 2011. (Collectanea Athanasiana I. Studia 4).

a görögkatolikusok úgymond magukra maradtak egy olyan jogi formulával, mely egyértelműen az egri püspököknek kedvezett. Távoli és befolyásos pártfogó híján – mint amilyen korábban Kollonich volt – a görögkatolikusok képtelenek voltak érdekeiket az egri püspökökkel szemben érvényesíteni, ami egy több évtizedes, súlyos konfliktusokkal terhelt időszakhoz vezetett. Telekesy püspöktől egészen Eszterházy püspökig az egri főpásztorok határozottan képviselték azt az álláspontot, hogy az egri egyházmegye területén élő összes, tehát mindkét rítusú katolikus hívő a joghatóságuk alá tartozik, s jogukban áll az apostoli vikáriusként a területükön működő munkácsi püspök jogait meghatározni, tőlük hűségesküt követelni, s életüket szabályozni. Ebben a törekvésükben egyértelmű támogatást kaptak a Szentszéktől, mely a Propaganda-Kongregáció 1718-ban kiadott rendeletével egyértelművé tette az egyházi jogi helyzetet a Rómától segítséget kérő görögkatolikus klérus számára. A görögkatolikusok ügyét többnyire jóindulattal kezelő bécsi udvar is csak akkor lépett fel egyre határozottabban, amikor a konfliktus – különösen Eszterházy Károly püspöksége idején – kezdett kezelhetetlenné válni. Eger és a görögkatolikusok ellentéte végül a munkácsi egyházmegye kánoni felállításával végződik 1771-ben.⁹

Barkóczy Ferenc egri püspök tehát a minden hatalmi tényező által elismert főpásztori jogait gyakorolva látott hozzá a görögkatolikus klérus ellenőrzéséhez. Közismert, hogy egyáltalán nem volt elégedett azokkal a tapasztalatokkal, melyeket körútja során első kézből szerzett. Negatív tapasztalatait jegyzőkönyvbe is foglalta, s az általa kifogásoltak kijavítására már 1748 júliusában – a források szerint meglehetősen megalázó körülmények között és újabb hűségesküt követelve – kötelezte Olsavszky Mihály Mánuel munkácsi püspököt.¹⁰ Az egri püspök számára elfogadhatatlan állapotok és gyakorlatok listáját átnézve megállapíthatjuk, hogy azok között vannak valós egyházfegyelmi problémák, de vannak olyanok is, melyek csupán a keleti egyház eltérő gyakorlatának meg nem értését és ebből fakadóan el nem fogadását tükrözik. Vitathatatlan, hogy a görögkatolikus papság műveltségi viszonyai, teológiai képzettsége nem felelt meg a kor elvárásainak. Ezt maga Olsavszky püspök is konstataálta egy évvel később lezajlott egyházlátogatásai során. A felzárkóztatás érdekében hozta létre Munkácson azt az iskolát, melynek látogatására felszentelt papokat is kötelezett. Kétségtelen az is, hogy a megözvegyült papok újbóli házasságának elterjedt gyakorlata se felelt meg az előírásoknak. Az érvényben lévő, s a Propaganda Kongregáció 1718-ban kiadott egyértelmű utasításában szereplő előírásoknak az a gyakorlat is ellentmondott, hogy a görögkatolikusok nem tartották meg a latin egyház ünnepeit (ahogyan Barkóczy püspök fogalmaz: inkább otthon henyéltek), illetve az sem, hogy a Liturgiában nem kommemorálták a főpásztort, vagyis az egri püspököt. Ezekkel szemben viszont nehéz az igazolható kifogások közé sorolni azokat a szemrehányásokat, melyek alapja egyértelműen a keleti egyház

⁹ Az eseménysort részleteiben elemzi: *Hodinka*: i. m. 1909. 566–625.

¹⁰ A jegyzőkönyvet közli: *Duliskovics, Ivan*: *Istoriceskija certy Ugro-ruszkych*, 1–3. köt. Ungvár, 1874–77. 3. köt. 137–149.

hagyományaival szembeni elutasító hozzáállás. Ilyen például a kisdedek megáldoztatása, amivel az egri püspök elsősorban Szatmár megyében találkozott. Szintén értetlenkedve ír a zeón szertartásáról, melynek során a pap a Szent Vérhez néhány csepp forró vizet ad. Hasonlóképpen nehezen igazolható az, hogy a püspök felrója a görögkatolikus papoknak: nem ismerik és nem végzik az Angyali üdvözllet imádságát úgy, ahogyan azt Magyarországon az udvardi zsinat 1307 óta előírja (harangszóra, térdhajtással). Tévedésként rója fel azt is, hogy a betegek szentségének kiszolgáltatásakor a görögkatolikusok törekednek arra, hogy hét pap legyen jelen, s ha ez nem megoldható, akkor a jelenlévő pap vagy papok mind a hét pap helyett elmondják az imádságokat.

Az instrukció tehát azzal a céllal készült, hogy a görögkatolikus egyházi élet vélt vagy valós visszáságainak kijavításában irányelveket fogalmazzon meg. Vitan felül áll, hogy a görögkatolikus klérus reformjára – képzettségi szintjének emelésére és életvitelének, erkölcsének javítására – mindenképpen szükség volt. Magyarázatra vár azonban az a kérdés, hogy miért ne mehetett volna végbe ez a reform a görögkatolikus egyház nagyobb autonómiájának tiszteletben tartása, illetve a görögkatolikus egyházszervezet fejlesztése mellett? Miért gondolták az egri püspökök, s velük egyetértésben a magyar katolikus hierarchia tagjai még a XVIII. század közepén is azt, hogy ezek a reformfolyamatok csak a latin egyházszervezetnek való alávetettségben vezethetnek eredményre? A skizmaveszély, melyre oly sokszor hivatkoznak, ekkor igazából már csak éppen a latin egyháznak való alávetettség, s az abból származó sérelmek miatt válik időnként és lokálisan aktuálissá.¹¹

Úgy vélem, a kérdést csak részben válaszolja meg a latin rítus felsőbbrendűségét rögzítő axióma. Kétségtelen, hogy Barkóczy püspök, elődjeihez és utódjához hasonlóan szilárd meggyőződéssel vallotta, hogy az üdvösséghez vezető utat a legbiztosabban a latin rítusú katolicizmus garantálja. Ne feledjük el, hogy ez a korszak XIV. Benedek pápa és „*praestantia ritus latini*” elv kora. Ez a felsőbbrendűség a hétköznapi és a hivatalos érintkezésben is tetten érhető, ugyanakkor önmagában még nem magyarázza azt a határozott, időnként megalázó fellépést a görögkatolikus püspök és papjaival szemben, mely nem csak gesztusokban, hanem konkrét intézkedésekben is megnyilvánult. Éppen a Barkóczy-féle instrukció, mind a tartalma, mind pedig a hangneme a példa arra, hogy az egri főpásztor egyáltalán nem tekintette a bizánci rítust elvetendőnek. Bőven hivatkozik a keleti atyákra, vagy éppen bizánci szertartáskönyvekre. Van azonban egy másik szempont, mely arra ösztönözte az egri püspököket, s köztük Barkóczyt is, hogy minden lehetséges eszközzel akadályozzák a görögkatolikus egyházszervezet önálló fejlődését, illetve a görögkatolikus egyházi életbe és liturgikus gyakorlatba minél több olyan elemet vezessenek be, mely a két rítus közötti eltéréseket gyengíti. Ez a szempont legegyszerűbben számokkal világítható meg. A XVIII. század közepén a munkácsi püspök megnyirbált joghatósága alá 1129 görögkatolikusok által lakott település tartozott. Ezek közül azonban csupán

¹¹ Pl. A hajdúdorogi zavargások az 1750-es években.

453, vagy kb. 40% volt tisztán görögkatolikus település. 676, vagyis mintegy 60% felekezetiileg vegyes helység volt, ahol görögkatolikusok együtt éltek a római katolikusokkal és/vagy a két protestáns felekezet valamelyikével vagy mindegyikével.¹² A vegyesen lakott településeken az egyes felekezetek jövőjével kapcsolatban nagy jelentőséggel bírt a helyben lakó pap, aki a születéstől a halálig végigkísérte híveit és a vegyesházasságok sorsára, az abból születő gyermekek felekezeti hovatartozására döntő hatást gyakorolt. Ezen a területen a térségben jelenlévő felekezetek közül kétségtelenül a római katolikusok álltak a legrosszabbul. Maga Barkóczy püspök több alkalommal is elismerte, hogy egyházmegyéjében egy latin szertartású papra három-négy görögkatolikus pap jut. 1745-ben az egri egyházmegyében mindössze 241 plébános és 17 káplán működött, s volt olyan vármegye (Máramaros), ahol egyetlen római katolikus pap sem élt.¹³ Ezzel szemben a görögkatolikus papok száma ugyanabban az időszakban meghaladta a nyolcszázat. A tendenciák pedig arra utaltak, hogy a görögkatolikusok által lakott helységek száma elsősorban a déli irányú migrációnak köszönhetően tovább nő. A latin szertartású katolicizmus szempontjából az is aggasztó jelenségnek tűnhetett, hogy eredetileg római katolikus templomok kerültek át a görögkatolikusok használatába azokon a településeken, melyek őslakossága járvány miatt részben vagy teljesen kihalt, s helyükre görögkatolikus lakosok érkeztek. Zemplén és Sáros vármegyében a görögkatolikus templomok mintegy 10%-a volt eredetileg római katolikus kőtemplom, míg a Szepességben ez az arány elérte a harminc százalékot.¹⁴

Azokat a görögkatolikusok szempontjából súlyosan korlátozó intézkedéseket tehát, melyek az egri püspökök nevéhez fűződnek, elsősorban a felekezeti térnyerés/térvesztés kontextusában kell értelmeznünk. Ezen intézkedések közül talán a leglátványosabb és leginkább egyértelmű rendelkezés Barkóczy Ferenctől származik. Az egri főpásztor 1747. május 8-án elrendelte, hogy a görögkatolikus papok a területileg illetékes római katolikus papok káplánjai legyenek.¹⁵ Tehát a plébánosok úgy felügyeljék a görögkatolikus papok ténykedését, ahogy az egri püspök felügyeli a rituális helynökké degradált munkácsi püspök tevékenységét. Ezzel az intézkedéssel Barkóczy püspök hivatalosan is másodrangú katolikusokká nyilvánította a görögkatolikusokat, ami természetesen tiltakozást váltott ki. A tiltakozás eljutott a bécsi nunciatúrára és Mária Teréziához is, aki azt kérte a szentszéki képvisellettől, hogy állítsa le a megindított vizsgálatot, mert ő maga akarja ezt az egyre súlyosabbá váló konfliktust rendezni. A rendezés elhúzódott, s csak az 1750-es évek közepén

¹² Šoltés, Peter: A papság reformja a Munkácsi Egyházmegyében a 18. században. In: Véghseő Tamás, (ed.): *Symbolae. Ways of Greek Catholic heritage research. Papers of the conference held on the 100th anniversary of the death of Nikolaus Nilles, Nyíregyháza 2010.* (Collectanea Athanasiana I. Studia, 3.) 231–245.

¹³ Sugár István: *Az egri püspökök története.* Budapest 1984. 184.

¹⁴ Šoltés: i. m. 2010. 231–245.

¹⁵ Pekar, Athanasius: *The History of the Church in Carpathian Rus', Fairview, New Jersey, Carpatho Rusyn Research Center, 1992. 51.*

állt helyre rövid időre a békesség, amit Eszterházy püspök – aki az esztergomi érsekké kinevezett Barkóczyt az egri püspökség élén váltotta – 1763-ban a diszkriminatív rendelkezés felújításával ismét felrúgott.¹⁶

Visszatérve az instrukcióhoz: elsőként megállapíthatjuk azt, hogy Mária Terézia közbelépése lehet az oka annak, hogy Barkóczy püspök nem hozta nyilvánosságra a görögkatolikusok számára összeállított iratot. Az instrukció ugyanis éppen akkor került összeállításra, amikor a görögkatolikus papság a nunciushoz fordult az 1747-ben kiadott korlátozó rendelkezés miatt. Mária Terézia leállította a vizsgálatot, s Barkóczy is jobbnak láthatta eltekinteni az instrukció nyilvánosságra hozatalától.

Az instrukció öt nagy részre oszlik. Az első magáról az unióról szól és a Rómával való egység helyreállításának jellemző kérdéseit – a vitatott teológia kérdéseket, illetve a két rítus eltérő hagyományait – tárgyalja 29 oldalon át. Az instrukció legerjedelmesebb része a szentségekről szóló második rész, melynek 74 oldalán a szentségekről általában, illetve a hét szentségről külön-külön egy-egy fejezetben kerül megfogalmazásra a római katolikus egyház tanítása. A harmadik rész hét rövid fejezete (11 oldal) a lelkipásztorkodás kérdéseit tárgyalja (prédikációk, hitoktatás, beteglátogatás, temetés), míg a negyedik rész hét oldala a parochiális kormányzatra vonatkozóan ad útmutatást (anyakönyvek, hívek, nyilvántartása, az egyházi épületekről való gondoskodás, temetők, keresztek, körmenetek, stb.). Az utolsó, ötödik rész tizennégy fejezete 25 oldalon keresztül a papsággal foglalkozik: életvitelével, ruházatával, megélhetésével, joghatóságával kapcsolatban ad instrukciókat.

Az instrukció gondosan szerkesztett, szentírási, patrisztikus, kánonjogi hivatkozásokkal alaposan ellátott írásmű. Gyakran utal ősi görög szerkönyvekre – sajnos csak általánosságban, illetve „a munkácsi apostoli vikárius úr”, vagyis Olsavszky püspök által jóváhagyott szerkönyvre. Ez utóbbival kapcsolatban többször meghagyja: a görögkatolikus papok pontosan kövessék az abban szereplő utasításokat és ne merészeljenek abból bármit is önkényesen elhagyni. Izgalmas kérdés, hogy ez az Olsavszky-féle szerkönyv fennmaradt-e valahol? Egyértelműnek tűnik az is, hogy az instrukció összeállításában Barkóczy segítségére lehetett egy, a bizánci szertartásban jártas személy. Hogy ez a személy Habina Lukács lehetett-e, ez további kutatások tárgya lesz.

Az instrukció összességében azt a benyomást kelti, hogy szerzőjét az alábbi cél vezeti: a görögkatolikusok egyházi életében, egyházfegyelmében és liturgikus gyakorlatában úgy érvényre juttatni a latin rítusú katolicizmus elvárásait és teológiai szemléletét, hogy mindeközben alapvetően ne sérüljön a bizánci rítus. Vagyis Barkóczyt a javítás és a hibáktól és tévedésektől való megtisztítás szándéka vezeti. Más kérdés, de természetesen nagyon fontos kérdés, hogy az egri főpásztor

¹⁶ *Lutskay, Michael*: Historia Carpatho-Ruthenorum Sacra et Civilis, antiqua et recens usque ad praesens tempus Tomus 4-us, 1843, in Науковий збірник музею української культури у Свиднику (НЗМУК) М. Сополіга, 17. (1991), 51–69.

tapasztalatszerzése mennyire volt valóságközeli, illetve a keleti egyház hagyományára vonatkozó ismeretei mennyire nevezhetők elégségesnek.

Arra is találunk példát az instrukcióban, hogy az, amin az egyházlátogatás során még megbotránkozott, az instrukcióban már egészen ellenkező előjellel kerül bemutatásra. Az elmúlt években a görögkatolikus liturgiának a hiteles hagyomány alapján történő megújítása körüli vitákban többször is szóba került a kisdedek áldoztatásának gyakorlata. Ismeretes, hogy a vizitáció tapasztalatait összegző jegyzőkönyvben az áll, hogy Barkóczy püspök több helyen, különösen Szatmár vármegyében találkozott azzal a gyakorlattal, hogy a görögkatolikus papok az megáldoztatják a kisdedeket. Ez a jegyzőkönyvben még a megszüntetésre váró visszaélések között szerepel.¹⁷ Ehhez képest az instrukcióban az Eucharisziáról szóló részben azt a megállapítást olvassuk, hogy ez a gyakorlat mind a keleti, mind pedig a nyugati egyház ősi szokásai közé tartozik. Barkóczy püspök megállapítja, hogy az ősi görög szerkönyvek szerint az egészen kicsi gyermekeket a pap a Szent Vérbe mártott ujjával áldoztatja meg. Igaz, ebben a részben nem arról van szó, milyen életkortól kezdve lehet szentáldozáshoz járulni, hanem arról, hogy az egy szín alatti áldozás, tehát a latin egyház gyakorlata, is teljesen igazolt és az a keleti egyház szokásai közül sem hiányzik.

Ennél világosabban foglal állást a zeón szertartásával kapcsolatban. A meleg víz hozzáadása a Szent Vérhez, mint az éltető Lélek szimbóluma, már a vizitáció során is visszatetszést keltett az egri püspökben. Az instrukcióban a gyakorlatot mindössze a szentszéki megnyilatkozásokra való általános hivatkozással tiltja meg, teológiai magyarázatot nem fűz hozzá. A zamoscsi zsinat kapcsolódó intézkedéséhez hasonlóan nem hoz fel teológiai érveket.

Tanulságos előírásokat tartalmaznak a keresztségre vonatkozó útmutatások. Mind az alámerítést, mind pedig a vízzel való leöntést az egyház hagyományának tekinti. A keresztség szentségének kiszolgáltatásával kapcsolatban is Barkóczy püspök arra hívja fel a figyelmet, hogy az Olsavszky-féle szerkönyv rubrikáit maradéktalanul be kell tartani. Fel is sorolja a kötelező elemeket, melyek között figyelmet érdemel a „benedictio fontis” vagyis a víz megáldása, illetve azt követően a víz és a bérmaolaj vegyítése. Ez a kérdés további tisztázásra vár, hiszen a keleti hagyományok szerint a hitjelöltek olajának vízzel való vegyítése ismert.

Az instrukció számos hasonló érdekességet tartalmaz, melyek részletes elemzése közelebb vihet minket a görögkatolikus egyház XVIII. századi liturgikus életének megismeréséhez.

¹⁷ *Lutskay*: m. 1991. 67.

VÉGHSEŐ, TAMÁS
THE GENESIS AND SOME LESSONS OF BARKÓCZY'S INSTRUCCION

The study draws attention to a recently published church historical source from the XVIII. century. The instruction, drawn up by Barkóczy Ferenc, bishop of Eger in 1749, allows us to examine the attitude, with which prelate of the late early modern age, who serves according to Latin rite, directed Byzantine (Greek) Catholics living under his legal authority. The prelate of Eger, who professed as well as accomplished the Latin rite of praestantia, tried to regulate both the Greek Catholic church life and their order of delivering the eucharist. The source also gives us the chance to understand the liturgy development of Greek Catholics of Hungary.